

ri olmuş, bu sırada kurulan Türk Derneği'nin üyeleri ve Türk Yurdu Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer almıştır. 1912'de Atina'da yapılan XVI. Milletlerarası Şarkiyatçılar Kongresi'ne Türk dili ve edebiyatıyla ilgili fikirlerini Fransızca bir bildiri ile sunmuştur. Türk Ocağı'na üye olarak faaliyetlerini desteklemiştir. Macaristan'da bulunduğu sırada birçok konferans yanında milletlerarası kongrelere katılmış, Türk-Macar dostluğunun kuvvetlenmesine büyük katkılar sağlamıştır. Budapeşte'deki faaliyetleri içinde Türkçe öğretimi için dershanelerin açılması, Türkçe bazı oyunların sahnelenmesi, bir cami yaptırılması ve Gülbaba Türbesi'nin onarılması da bulunmaktadırlar.

Eserleri. A) Telifleri. 1. Leylâ yâhud Bir Mecnunun İntikamı (İstanbul 1308). **2. Hâristan ve Gülistan** (İstanbul 1317). *Hâristan* adıyla da yayımlanan eserin (İstanbul 1324) yeni harflerle iki baskısı bulunmaktadır (İstanbul 1969, 2005). **3. Kadın Oyuncak Değildir** (İstanbul 1335). **4. Çağlayanlar** (İstanbul 1338). Türkçülük anlayışına uygun olarak yazdığı hikâyelerden meydana gelmektedir. Hikâye tekniği bakımından mükemmel sayılmasa da içinde taşıdığı derin millî heyecan ve bu duyguların çerçevesini çizen fikirleriyle en fazla sevilen eseri olmuştur. 1940'tan başlayarak yeni harflerle de yayımlanmış, Fethi Tevetoğlu'nun hazırladığı baskıya yazarın kitaplarına girmemiş bazı hikâyeleri dahil edilmiştir (İstanbul 1971, 1987). **5. Gönül Hanım. Tasvir-i Efkâr** gazetesinde tefrika edilen bu romanı (1 Şubat – 13 Nisan 1920) Fethi Tevetoğlu yeni harflerle yayımlamıştır (İstanbul 1971; Ankara 1987). **6. Bîğâne Durmayın Âşinânıza, Müftüoğlu Ahmed Hikmet'in Mektup, Şiir ve Günlükleri** (haz. M. Kayahan Özgül, Ankara 1996).

B) Tercimeleri. Antoine A. Parmentie, *Parmantiye yahut Patates* (İstanbul 1307); Alexandre Dumas Fils, *Bir Riyâzînin Muâşakası yâhud Kâmil* (İstanbul 1308); Baronne de Staff, *Tuvalet ve Letâfet-i Âzâ* (İstanbul 1309; Müftüoğlu bu esere Türkler'in giyim kuşamıyla ilgili bir bölüm eklemiştir).

Müftüoğlu'nun ölümü üzerine *Türk Yurdu* (nr. 191-30, Haziran 1927) ve *Güneş* (nr. 11, Haziran 1927) dergilerinde onunla ilgili özel bölümlere yer verilmiştir. Ahmet Tetik, *Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun Hayatı, Eserleri ve Fikirleri Üzerine Bir Araştırma* adıyla doktora tezi ha-

zırlamıştır (1999, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü).

BİBLİYOGRAFYA :

"Ahmet Hikmet Bey", *Nevsâl-i Millî*, İstanbul 1330, s. 63-65; Fethi Tevetoğlu, *Büyük Türkçü Ahmet Hikmet Müftüoğlu*, İstanbul 1951; Hikmet Dizdaroğlu, *Müftüoğlu Ahmet Hikmet*, İstanbul 1964; Bilge Ercilasun, "Ahmet Hikmet Müftüoğlu", *Büyük Türk Klâsikleri*, İstanbul 1990, X, 76-79; a.mlf., "Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun Orhun Abideleriyle İlgili Romanı: Gönül Hanım", *Yeni Türk Edebiyatı Üzerine İncelemeler*, Ankara 1997, I, 380-390; Florinali Nâzım, "'Hâristan' ve 'Çağlayanlar'", *Süs*, sy. 21, İstanbul 1339, s. 4-6; Ercüment Ekrem [Talû], "Ahmed Hikmet'e Dâir", *Güneş*, sy. 11, İstanbul 1927; Fevziye Abdullâh Tansel, "Ahmet Hikmet Müftüoğlu: Hayatı ve Sanatı", *TM*, IX (1951), s. 1-34; Recep Duymaz, "Yeğenim Yahut Batıdan Gelen", *Yönelişler*, sy. 10, İstanbul 1982, s. 31-34; a.mlf., "Saflığın Bedeli", *Yedi İklim*, sy. 56, İstanbul 1994, s. 9-11; Ramazan Kaplan, "Türk Romanı ve Dış Türkler: Gönül Hanım", *MK*, sy. 71 (1990), s. 50-51; Adnan Akgün, "Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Edebiyatçılarımızın Hal Tercümelemleri XV: Ahmet Hikmet Müftüoğlu", *Yedi İklim*, sy. 42, İstanbul 1993, s. 47-49; a.mlf., "Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun Eserlerinin Kronolojik Listesi", *Doğu Akdeniz Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Dergisi*, sy. 1, Gazimağusa 1998, s. 125-146; a.mlf., "Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun Memuriyet Hayatına Dâir Ek Bilgiler", *İlmi Araştırmalar*, sy. 7, İstanbul 1999, s. 285-312; a.mlf., "Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun Edebiyat ve Dil Hakkındaki Görüşleri", *TUBA*, XXVII/1 (2003), s. 23-46; Ahmed Hamdi Tanpınar, "Ahmed Hikmet", *İA*, I, 183-184; Mustafa Kutlu, "Ahmed Hikmet Müftüoğlu", *TDEA*, I, 65-66; M. Kayahan Özgül, "Ahmed Hikmet Müftüoğlu", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, Ankara 2002, I, 162-163.

ÂLİM KAHRAMAN

MÜHÂYEE

(المهايئة)

Paydaşların

ortak maldan yararlanma usulü hakkında anlaşmalarını ifade eden fıkıh terimi.

Sözlükte "iyi durumda olmak, hazır hale gelmek" anlamındaki hey'et kökünden türeyen **mühâyee** "birden fazla kişinin belirli bir durum üzerinde uzlaşmaları" veya "taraplardan her birinin vaad ettiğini hazır ve elverişli hale getirmesi" demektir. Fıkıh terimi olarak müşterek mâliklerin zaman sıralaması veya mekân belirlemesi yapmak suretiyle ortak maldan yararlanma usulü hakkında anlaşmalarını ifade eder. Her bir paydaşın kendi şâyi hissesinden diğerlerinin yararlanmasına izin verip hakkını bağışladığı veya bunu gönüllü olarak verdiği düşünülerek **mühâbee** ve

mühânee şeklinde de adlandırılmıştır (Muhammed b. Abdullah el-Haraşî, VI, 184).

Müşterek mülkiyete konu olan mal veya mallardan bütün hissedarların uzun süre yararlanmasının sorunlara yol açması kuvvetle muhtemel olduğundan bunların rızâen veya mahkeme kararıyla taksim edilmesi en sağlıklı çözüm gibi görünse de (bk. **KISMET**) bazı durumlarda ortak mülkiyetin devamı zorunlu veya daha yararlı olabilmektedir. Bu sebeple paydaşlardan birinin talebi halinde müşterek mülkteki şüyûun giderilmesine öncelik verilmekle birlikte taksimin mümkün olmadığı veya önemli değer kaybına yol açtığı yahut hiçbir paydaşın taksim talep etmediği durumlarda karşılıklı anlaşma yoluyla ortak mülkten zaman veya mekân bakımından yapılacak paylaşıma göre yararlanılması esasını benimsenmiştir. Aynı cinsten iki değer, yani menfaatle menfaatin vadeli olarak değişimini konu edinmesi yönüyle Hanefîler mühâyeyi fikhî kurallara (kıyas) aykırı bulmakla birlikte konuya ilişkin özel delillere binaen istihsan yoluyla tecviz etmişlerdir. Naslarda zikredilip de kaldırıldığı veya yürürlüğünün devam ettiği açıklanmayan önceki ilâhî dinlere ait hükümlerin (şer'u men kablenâ) müslümanlar bakımından da geçerli olduğu ilkesini benimseyen fakihlere göre Sâlih peygamberin kavmi Semûd'un suyu dönüşümlü kullanma kuralını ihlâl etmesinden söz eden âyetler (eş-Şuarâ 26/155-159; el-Kamer 54/28-31) mühâyeenin meşruiyet delillerinin başında yer alır. Hz. Peygamber'in Bedir seferi sırasında bir deveyi üç kişi arasında paylaşırıp sırayla binmelerini sağlaması da (İbn Hişâm, II, 264) mühâyeenin naklî delilleri içinde zikredilir. Ayrıca fakihler arasında menfaatlardan nöbetleşe yararlanmasının cevazı hakkında görüş ayrılığının bulunmaması ve böyle bir paylaşımın davalı ihtiyacı bu işlemin genel kabul gören dayanakları arasında sayılır.

Mühâyee fıkıh literatüründe taksim kurallarının incelendiği "kısmet" ana başlığı altında ele alınır. Eşya tasavvurunun bir uzantısı olarak Hanefî fakihleri tarafından mühâyee "menfaatlerin taksimi" şeklinde tanımlanırsa da hükümleri incelendiğinde mahiyeti itibarıyla bunun müşterek mülke konu malların kullanımına ilişkin bir sözleşme olduğu görülür. Nitekim İbn Arafe gibi bazı Mâlikî fakihlerince verilen "ortak mülkiyete konu olan bir malda her paydaşın diğerlerinden aldığı yetkiyle sahip bulunduğu ihtisas ve geliri değil bizâtihi menfaati hakkında elde ettiği müsaade" şek-

lindeki tarifte (Muhammed b. Abdullah el-Haraşî, VI, 184) bu husus daha belirgin hale getirilmiştir.

Mühâyeenin tarafları müşterek mâlikler olup muâvaza akidlerinde aranan ehliyetle ilgili şartları taşımaları gerekir (bk. EHLİYET; İCÂRE). Mühâyeenin konusu, mülkiyet hakkı veya kiracılık sıfatı gibi bir hukukî sebeple menfaatine müşterek olarak sahip olunan mal veya mallardan zaman yahut mekân bakımından yapılan paylaşımına göre yararlanılmasıdır. Gayri menkullerin yanı sıra ayları bâki kalarak faydalanılabilen kıymetli menkul mallardan yararlanma mühâyee akdine konu olabilir. Mislî mallar ve bizâtihi eşyanın semeresi mühâyeeye konu edilemez. Meselâ bir ağacın bir kısım meyvesinin bir ortağa, öbür kısmının diğer ortağa veya bir sürüdeki belli sayıda koyunun sütünün bir ortağa, kalanının sütünün diğer ortağa ait olması şeklinde bir mühâyee yapılamaz. Zaman bakımından mühâyeeede paydaşlar, ortak malın tamamından eşit veya hisselerine tekabül eden sürelerde yararlanırlar. Bir eve mâlik olanlardan her birinin bu evde birer yıl oturmak, bir kitaba mâlik olanlardan her birinin onu birer ay kullanmak üzere anlaşmaları böyledir. Mekân bakımından mühâyeeede her bir hissedar ortak malın kendi hissesine tekabül eden kısmından faydalanır. Meselâ üç katlı bir evde eşit hisseye sahip üç mâlikten her birinin evin belirli katlarında oturmak üzere anlaşmaları bu tür bir mühâyeeedir. Paydaşlar zaman bakımından mühâyeeede müşterek gayri menkulü, mekân bakımından mühâyeeede payına düşen kısmı bizzat kullanabileceği gibi başkasına kiraya verip ücretini alabilir (Mecelle, md. 1185; zaman bakımından mühâyeeede gelirden yararlanabilmek için akid sırasında şart koşmanın gerekli olup olmadığı hususunda Hanefî mezhebindeki rivayet farklılığı ve yorumları için bk. Serahsî, XX, 171-172; Kâsânî, VII, 32-33).

Müşterek mâliklerin ortak kararıyla gerçekleşen (iradî) mühâyee yanında Hanefîler'e ve bazı Şâfiîler'e göre (Ebû İshak eş-Şîrâzî, V, 536) taksimi talep edilmemiş veya taksim edilemez nitelikteki müşterek malın kullanımı için anlaşma sağlanamadığı takdirde mahkeme kararıyla da (kazâî, cebrî) mühâyee yapılabilir. Müşterek mülke konu olan mallar birden fazla ve menfaatleri aynı türden ise paydaşlardan birinin istemesi halinde diğerleri mühâyeeeye uymak zorundadır; menfaatleri farklı türden ise uymak zorunda değildir. Meselâ

iki müşterek evden birinde mâliklerden birinin, diğerinde ötekinin oturmasına karar verilebilir, fakat biri evde oturmaya, diğeri tarlayı işlemeye zorlanamaz. Mühâyeenin türü hakkında anlaşma meydana gelmekle birlikte zaman önceliği veya mekânın tayini konusunda ihtilâf çıkarsa hâkim kuraya başvurur (Mecelle, md. 1180).

Mühâyee süresince müşterek mülkiyet devam ettiğinden paydaşlar ortak mal üzerinde önemli değişiklikler yapamaz (Serahsî, XX, 171). Bazı fıkıh eserlerinde zaman bakımından mühâyeeede bir paydaş sırasını kullandıktan sonra diğerinin bundan vazgeçip ecr-i misil talep etmesi veya mühâyee konusu evin yıkılması gibi durumlar özel olarak incelenmiştir. Paydaşların veya bunlardan birinin vefatıyla mühâyee bağlayıcı bir akid olmadığı için taraflardan birinin isteği üzerine fesholunur. Mâlikîler'e göre ise bağlayıcı bir akid olup ancak bütün paydaşların rızasıyla feshedilebilir; bununla birlikte süre belirlenmeyen durumlarda mühâyeenin bağlayıcılık vasfı kazanmayacağı görüşü de vardır. Mahkeme kararıyla mühâyeeyi kabul edenlere göre bu da bağlayıcı niteliktedir. Hissedarlardan biri müşterek malın taksimi veya satılması yoluyla izâle-i şüyû' talebinde bulunduğu manî bir durum yoksa mühâyee sona erer.

Mühâyeenin, mahiyeti itibariyle bir akid olduğunda tereddüt bulunmamakla beraber (a.g.e., XX, 170), konusu ve hükümleri bakımından ne tür bir akid olduğu hususunda farklı açıklamalar yapılmıştır. Bazı fakihler, "Menfaatlerin taksimi menfaat mübâdelesine değildir, zira menfaatin kendi cinsiyi mübâdelesine câiz olmaz" (Kâsânî, VII, 31) gibi ifadeler kullansalar da bunların mahiyet belirlemekten ziyade mezhep telakkileri açısından akdin cevazını açıklamaya yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Senhûrî'ye göre gerek mekân gerek zaman bakımından mühâyeeede paydaşlar kendi şâyi hisselerinin menfaatini diğer tarafın kiyle değişmekte yani trampa yapmaktadır; böyle bir trampa icar niteliğinde olup -bey'de semenin nakit olması gerektiği gibi- icarda ücretin nakit olması zorunlu değildir (Hakku'l-mülkiyye, VIII, 821'den nakleden Me'mûn Ahmed eş-Şâmî, s. 72-73). Mühâyee, ayların değişimini ifade etmesi bakımından trampaya benzetilemezse de tarafların hem satıcı hem alıcı konumunda olması gibi hem kiralayana hem kiracı durumunda buldukları anlatma yönüyle bu benzetmeden yararlanılabılır.

Fıkıh eserlerinde yer yer başka akid tipleriyle ilişki ve benzerliklerine temas edilmekle birlikte genellikle mühâyeenin muâvazattan olduğu ve buna icâre hükümlerinin uygulanması gerektiğinin belirtilmesi de bu yaklaşımı desteklemektedir. Ancak Serahsî'nin belirttiği üzere bu akid bütün hükümleri bakımından icâre gibi değildir (el-Mebsût, XX, 170). Zaman itibariyle mühâyeenin mübâdele yönü, mekân itibariyle ise ifraz yönü dikkate alınarak birincisinde sürenin belirli olması şart koşulurken ikincisinde süre tayini gerekli görülmemiştir (Mecelle, md. 1178-1179). Fakat süre tayini hükmünden bağımsız olarak incelendiğinde her iki türün bir yönüyle ifraz, bir yönüyle mübâdele olduğu görülür (Kadıızâde, VIII, 28; Ali Haydar, III, 435-436, 440-442). Hanefî ve Şâfiîler'e göre paydaşların mühâyee mahalli üzerindeki ziyedliği yed-i emâne sayıldığından kendi kasıt ve kusuru olmaksızın telef olursa tazminle sorumlu tutulmaz. Mâlikîler'in bunu icâre gibi kabul ettikleri dikkate alındığında onların da aynı görüşte olduğu sonucuna varılır. Hanbelîler'e göre ise bu âriyette olduğu gibi yed-i damândır, kusuru olmasa da sorumludur (Mv.F., XXXIII, 258; XXXIX, 150).

Değişik hukuk sistemlerinde genellikle müşterek mülke konu malların kullanımı için paydaşlar arasında sözleşme yapılması yolu açık tutulmuş olsa da bu konunun özel bir akid tipi olarak düzenlenmesi İslâm hukukuna has bir durumdur. Günümüzde bazı Arap ülkelerinin medenî kanunlarında bu konuda fıkıhtaki ismi ve muhtevayı esas alan düzenlemeler yer almıştır. İsviçre ve Türk medenî kanunlarının eski şeklinde paydaşların müşterek malı kullanma tarzıyla ilgili sözleşme yapımları ve bunun sonuçları açık biçimde düzenlenmediğinden konuya ilişkin boşluk kazâî ve ilmî icthadlarla dolduruluyordu. İsviçre Medenî Kanunu'nun 1 Ocak 1965 tarihinde yürürlüğe giren değişik şekilde paydaşların paylı malı kullanmaları hakkında bazı özel hükümlere yer verilmiştir. 1 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe giren Türk Medenî Kanunu'nun 689. maddesinde de anılan kanunun 647. maddesi esas alınıp paydaşların oy birliğiyle anlaşarak yararlanma, kullanma ve yönetime ilişkin konularda bazı istisnalar dışında kanun hükümlerinden farklı düzenleme yapabilecekleri kabul edilmiş ve bu tür anlaşmaların tapu kütüğüne şerh verilebilmesine imkân tanınmıştır. Aynı kanunun 693. maddesinde, "Uyuşmazlık halinde yararlanma ve kullanma şeklini hâkim belirir. Bu belir-

MÜHÂYEE

leme, paylı malın kullanılmasının zaman veya yer itibarıyla paydaşlar arasında bölünmesi biçiminde olabilir” hükmüne yer verilmiştir. Öte yandan bu kanunun 698. maddesi, taksim isteme hakkının tahditleri arasında yer alan ve uygulamada “idâme-i şüyû mukavelesi” adı verilen sözleşmenin (743 sayılı Türk Kanunu Medenîsi, md. 627) “resmî şekle bağlı olması ve tapu kütüğüne şerh verilebilmesi” hükmünü getirmiştir.

Mühâyee ile yakın dönem ihtiyaçlarının ortaya çıkardığı devremülk hakkı arasında bazı benzerlikler bulunduğu düşünülebilir de (bir mukayese için bk. Türccan, sy. 7 [2000], s. 98-99) hareket noktası, amaç, şekil ve hüküm bakımından önemli farklılıklar vardır. Devremülk hakkının kullanılmasında temel kaynak işlevi gören devremülk sözleşmesiyle mühâyeenin fikrî temelleri arasında belli bir paralellik bulunması ise tabiidir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hişâm, *es-Sire* (nşr. Mustafa es-Sekkâ v.dğr.), Beyrut 1391/1971, II, 264; Sahnûn, *el-Müdevve-ne*, V, 462-463; Debûsî, *Te'sisü'n-naazar* (nşr. Zekeriyâ Ali Yûsuf), Kahire, ts. (Matbaatü'l-İmâm), s. 85-86; Ebû İshak eş-Şirâzî, *el-Mühazzebe* (nşr. Muhammed ez-Zühaylî), Dimaşk-Beyrut 1417/1996, V, 536; Serahsî, *el-Mebsût*, XX, 170-178; Kâsânî, *Bedâ'i's*, VII, 31-33; Şehâbeddin ez-Zencânî, *Tahrîcü'l-fürû' 'ale'l-uşul* (nşr. M. Edîb Sâlih), Dimaşk 1382/1962, s. 114-117; Nevevî, *Rauzatü't-tâlibîn* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd – Ali M. Muavvaz), Beyrut 1412/1992, VIII, 194-196; Bedreddin el-Aynî, *el-Binâye*, Beyrut 1401/1981, VIII, 682-697; Zekeriyâ el-Ensârî, *Esne'l-me'tâlib* (nşr. M. M. Tâmir), Beyrut 1422/2001, IX, 242-244; Kadizâde, *Netâ'icü'l-efkâr*, Bulak 1318, VIII, 27-32; Buhûtî, *Keşşâfû'l-kunâ'*, VI, 373-377; Muhammed b. Abdullah el-Haraşî, *Şerhu Muhtaşan Halil*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdir), VI, 183-202; *Mecelle*, md. 1174-1191; Ali Haydar, *Dürerü'l-hükkâm*, İstanbul 1330, III, 431-451; M. Kemal Oğuzman – Özer Seliçi, *Eşya Hukuku*, İstanbul 1978; Ahmed Ferrâc Hüseyin, *Kısmetü'l-emlâki'l-müştereki fi'l-fıkhi'l-İslâmî*, Beyrut 1989; Abdülkadir Arpacı, *Türk Medenî Kanunu Açısından Müsterek Mülkiyette Yararlanma ve Yönetim*, İstanbul 1990, s. 57-73; Me'mûn Ahmed eş-Şâmî, *Kısmetü'l-mülki's-şâ'i' fi'l-kânûni'l-medenî el-Yemenî ma'a'l-mukârene bi'l-fıkhi'l-İslâmî ve'l-kânûni'l-medenî el-Miştirî* (doktora tezi, 1993), Câmîatü Kâhire Külliyyetü'l-hukûk; Talip Türccan, “İslâm Hukukundaki Mühâyee ve Türk Hukukundaki Devre Mülk Kurumları Arasında Bir Mukayese”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 7, Isparta 2000, s. 83-102; Ömer Uğur Gençcan, *4721 Sayılı Türk Medenî Kanunu / Bilimsel Açıklama İçtihatlar-İlgili Mevzuat*, Ankara 2004, II, 2455-2472; “Kısme”, *Mv.F*, XXXIII, 249-258; “Mühâyee”, a.e., XXXIX, 147-150; Hasan Hacak, “Mühâyee”, *İslâm'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İstanbul 1997, III, 375-377.

İBRAHİM KÂFİ DÖNMEZ

MÜHELLEB b. EBÛ SUFRE

(المهلب بن أبي سفرة)

Ebû Saîd Mühelleb b. Ebî Sufre Zâlim b. Serrâk el-Atekî el-Ezdî (ö. 82/702)

Emevîler'in Horasan valisi, Mühellebiler'in atası.

Muhtemelen 8 (629) yılında doğdu. Sahâbeden Ebû Sufre'nin oğludur. Çocukluğunu ve ilk gençlik yıllarını babasının Hz. Ömer zamanında yerleştiği Basra'da geçirdi. Nüfuz sahibi bir liderin oğlu olarak iyi bir şekilde yetişti ve genç yaşta kabilesinin önemli kişileri arasında yer aldı. Cemel Vak'ası'ndan sonra, Hz. Ali tarafından bu savaşta karşı cepheye savaşmış olan Ezdîler'in başına idareci tayin edildi (36/656). Ardından Muâviye b. Ebû Süfyan'ın hizmetine girdi ve 42'de (662) Abdurrahman b. Semüre'nin ordusunda Sicistan (Sistan) seferine katıldı. Kâbil'in alınmasından sonra fetih müjdesini Basra Valisine ulaştırmakla görevlendirildi (Belâzürî, *Fütûh*, s. 388). 44 (664) yılında kumandanlığına getirildiği birlikle Benne ve Lahor'a kadar ulaştı. Ardından Horasan valisi Hakem b. Amr ile beraber Horasan'a giderek Herat ve Cüzcân dolaylarındaki fetihlerde önemli rol oynadı. Özellikle 47'de (667), Pamir'in güneyindeki Türkler'in yaşadığı Eşel dağılık bölgesinde bir vadide etrafı sarılan İslâm ordusunun kurtulmasını sağladığı için (*Dia*, XV, 175) büyük takdir topladı. 56 (676) yılında Saîd b. Osman b. Affân'ın Semerkant seferinde bir gözünü kaybetti. Yezîd b. Muâviye zamanında Horasan Valisi Selm b. Ziyâd'ın öncü birliklerinin başında Soğd hükümdarını mağlûp ederek büyük miktarda esir ve ganimet aldı.

Yezîd b. Muâviye'nin ölümünden sonra Abdullah b. Zübeyr'in saflarına katılan Mühelleb 65'te (684) Horasan valiliğine tayin edildi ve o sırada Basra ile Ahvaz arasındaki bölgeyi ele geçirerek şehri tehdiye başlayan Ezrakiler'le (Ezârika) savaşmak üzere görevlendirildi. Seçme askerlerden 12.000 (veya 20.000) kişilik bir ordu hazırlayan Mühelleb, gönderdiği öncü birliklerle Ezrakiler'i iyice yıpratıldıktan sonra Silabrâ denilen yerde onları ağır bir yenilgiye uğrattı ve 66 (685-86) yılında Ahvaz'ın dağlık kesimine kadar sürdü. Mühelleb'in bu başarısıyla Ezrakî tehlikesinden kurtulan Basra o yıllarda ona nisbetle Basra-tü'l-Mühelleb diye anılır oldu. Fars valiliğine tayin edilen ve Ezrakiler'den aldığı yerlerin gelirini ordusunu güçlendirmeye har-

cayan Mühelleb bir yıl sonra askerlerinin mevcudunu 30.000'e çıkardı.

Basra'da Ezrakî tehlikesi yaşanırken Küfe isyancı lider Muhtâr es-Sekaff'nin eline geçmişti. Abdullah b. Zübeyr'in Basra valiliğine tayin ettiği kardeşi Mus'ab, Muhtâr'la savaş için Mühelleb'i yanına çağırdı. Mühelleb önce isteksiz davrandıysa da onun ordusuna katılarak Mezâr, Harûrâ ve Küfe'de yapılan ve Muhtâr'ın ölümüyle sonuçlanan bir dizi savaşta büyük rol oynadı (67/687). Muhtâr'ın ortadan kaldırılmasının ardından Mus'ab ile Abdülmelik b. Mervân arasında engel oluşturması için Musul-el-Cezire-İrmîniye-Azerbaycan valiliğine getirilen Mühelleb, Ezrakiler'in isyanlarının önlenememesi üzerine tekrar onlara karşı gönderildi (68/687-88). Abdülmelik'in Irak üzerine yürüdüğünü duyunca tavsiyelerini isteyen Mus'ab'a rakibinin bazı Iraklı liderlerle mektuplaştığını söyledi; ayrıca ona savaş sırasında yanında bulunmak istediğini bildirdi. Ancak Mus'ab, Basralıların cepheye gitmek için Ezrakiler'e karşı onun sefere çıkmasını şart koştuklarını bildirerek bunu kabul etmedi.

Mus'ab'ın Sülâf'ta Ezrakiler'le yapılan savaşta öldürüldüğünü duyan Mühelleb, Abdullah b. Zübeyr'den ayrıldı ve askerinden Abdülmelik için biat aldı. Emevî kuvvetleri Ezrakiler'e karşı başarısız kalınca Abdülmelik Mühelleb'i kumandanlığa getirdi (74/693). Mühelleb, Râmhürmüz'e kadar ulaşmakla birlikte yeterli destek alamadığı için beklenen başarıyı sağlayamadı. Ancak 75'te (694) vali Bişr b. Mervân'ın ölümünden sonra yerine gelen Haccâc b. Yûsuf es-Sekaff'nin verdiği kuvvetli destek sayesinde Ezrakiler'i Kâzerûn yakınında ağır bir yenilgiye uğrattı (20 Ramazan 75/12 Ocak 695) ve onları üç yıl daha oğlu Yezîd'le beraber Taberistan'a kadar takip ederek tamamen ortadan kaldırdı.

Toplam on dokuz yıllık bir mücadele sonunda Basra, Ahvaz, Fars, Mekrân ve Taberistan bölgelerindeki Hâricî isyanlarını sona erdiren Mühelleb, bu hizmetinden dolayı aynı zamanda damadı olan Haccâc tarafından Horasan valiliğine tayin edildi (78/697). Mühelleb bölgede önemli fetihler gerçekleştirdi. Zilhicce 82'de (Ocak 702) Merv'de vekil bıraktığı oğlu Mugire'nin ölümünü duyunca Kış'ten Merv'e dönerken Merverrûz'da vefat etti. İyi bir asker ve başarılı bir devlet adamı olan Mühelleb çok tedbirli davranır ve karargâhının etrafını bir hendekle çevirtirdi. Hilim ve cömertliğiyle meşhurdur. Askerlerine olduğu gibi yönetimi altındaki mevâfiye de